

EL SISTEMA COPERNICÀ EN UNA ESCOLA EL 1827

Josepa Ballbè i Llonch

IES Montjuïc

Paraules clau: censura eclesiàstica, copernicanisme

Barcelona 1827: Teaching and ecclesiastical censure. The Copernican system in a religious school

Key words: *ecclesiastical censure, Copernican system*

Abolida la Inquisició el 1820, una de les preocupacions de l'Església fou mantenir el control sobre llibres i publicacions, vigilant especialment els aspectes de moralitat, doctrina religiosa y liberalisme. Restaurat l'absolutisme tres anys després, malgrat pressions varies provinents de diversos sectors, el Tribunal no va ser reinstaurat. A l'Arxiu Diocesà de Barcelona es conserva un lligall amb documentació referent a la censura exercida per l'autoritat eclesiàstica sobre publicacions i material gràfic que entrava o sortia pel port de Barcelona, textos que es volien editar i obres que hom pensava reimprimir, des d'inicis del darrer període absolutista fins a 1828.

Aquesta documentació, que bàsicament consisteix en llistes, qualificacions i observacions dels censors i nomenaments, ens presenta el panorama d'una gran atonia cultural i científica, d'un ambient de recels i suspicàcies i d'una resistència numantina a tot allò que pogués suggerir novetat.

Entre els textos que es presenten a censura, a vegades en els mesos de juny i juliol figuren unes conclusions. Tot sovint hi trobem només la indicació «adjuntas conclusiones», expressió que ens serveix de ben poc. Excepcionalment, però, el juny de 1827, l'Escola Pia en presenta unes de les quals se'n conserva còpia manuscrita i sobre les quals presentaré aquesta breu comunicació.

Les conclusions com aquestes són redaccions de caràcter escolar destinades a actes acadèmics de final de curs. Lògicament, per tant, presenten el doble caràcter de reflex de l'activitat docent durant el curs i d'acte de lluïment davant els pares i la societat en general. Per això, no deixa de ser significatiu que en el cas que ens ocupa hom hagi optat per aspectes científics (de fet, les altres «conclusiones» que apareixen esmentades en els escrits dels censors figuren totes com a teològiques o filosòfiques).

El text està redactat en llatí i les tesis que es defensen són quatre: dues de generals i dues de particulars. Les generals són sobre astronomia la primera i sobre gravitació la segona i les particulars sobre geologia i biologia.

La que centra l'atenció dels censors és la primera. En ella, l'estudiant hi constata

que segons els astrònoms i els físics d'alguna anomenada, el moviment de la Terra ja no és un problema sinó una sentència certa, la veritat de la qual ningú, si no és un ignorant en física, no discuteix.

I continua de la següent manera:

Nosaltres, basant-nos no només en l'autoritat d'aquests i d'altres savis, sinó convençuts pel pes dels raonaments en els quals la hipòtesi copernicana es sustenta, pensem que cal presentar-la així: la hipòtesi astronòmica Copernicana és perfectament convincent, es concilia admirablement amb la realitat física i no contradiu la veritat revelada.

O sigui, i tal com es presenta, el raonament i l'experiència física estan per damunt del principi d'autoritat. I, amb tot l'emfasi possible, el sistema copernicà en res es contradiu amb les Sagrades Escripures.

Aquí rau, precisament, el punt delicat pels censors, que, en aquest cas, són dos. Un d'ells, Constans (ex-provincial dels mínims), fa notar que la frase *veritati revelata non contradicit*

li havia produït alguns dubtes, però que aquests s'han esvaït en comprovar que no hi ha res contrari al que Guevara ensenya en el tom 3er del seu manual *Elementarium Philosophiae*, aprovat per Ferran VII conjuntament amb el Pla d'Estudis per a totes les Universitats.

L'altre censor, Antoni Sagués, és més minuciós. Suggereix substituir l'expressió esmentada per alguna altra com *ara Autoritates Sacrae Scripturae quo huic systemati adversari videntur facili negotio solvi possunt*, és a dir, suavitza l'afirmació: les afirmacions de la Bíblia que semblen contràries al sistema copernicà poden ser resoltes. I a continuació explica per què creu necessari treure contundència a l'afirmació, que, especifica d'altra banda, no conté res de directament contrari a la fe o als bons costums. Els motius són quatre: en primer lloc, una defensa tan categòrica no s'ha vist mai o, al menys ell no l'ha vista; en segon lloc, hi ha diversos textos de les Sagrades Escripures que, entesos en sentit literal, s'oposen de ple al sistema copernicà; a més, com que l'Església no sempre l'ha acceptat, una asseveració feta en termes tan absoluts pot fomentar que *los incrédulos tomen de aquí armas para pelear contra su infalibilidad*; finalment, les indicades paraules podrien ser nocives pel que fa a la gent ignorant, senzilla i, especialment, als amants de novetats.

Fa l'efecte que els censors es mouen en un terreny poc còmode. Ciència i revelació són compatibles, però és contraproduent reconèixer-ho amb massa claredat. Afirmar-ho rotundament pot produir escàndol, atesa la postura de l'Església en temps passats i més en un moment en què hom es creu assetjat per una gran conjura liberal que va directa a atacar la religió. Per un altre costat, el nucli del problema rau en el fet que si les escriptures poden ser explicades de manera no literal, queda oberta una porta a la lliure interpretació; és en aquest sentit, és clar, que cal entendre el perjudici que Sagués creu que es pot generar en ments poc instruïdes o bé «esnoobs». Paradoxalment, conciliar ciència i revelació resulta perillós, si més no per a la ment estreta dels censors de l'època.

Les tesis restants tenen, al meu entendre, menor rellevància. La segona, també general, estableix que la influència de les fases llunars sobre vegetals, animals i malalties dels humans només pot ser atribuïda a la gravitació, entesa com a pressió sobre l'atmosfera terrestre. Conclusió curiosa, però que exclou completament qualsevulla explicació astrològica. La ter-

cera tracta de l'origen de l'aigua de les fonts, que afirma procedeix de pluja i neu i no, com algú considera, del mar o de la humitat ambiental. I la darrera es manifesta en contra de l'origen de la vida a partir de la putrefacció de la matèria, al pas que, sembla, assimila el tema a la *generatio aequivoca*.

Tot plegat, malgrat les referències a observació i raó i l'absència de notes escolàstiques, sona a ranci. Tal vegada hi ha la voluntat de presentar una ciència viva, dinàmica, però les polèmiques a què s'al·ludeix ja fa més d'una cinquantena d'anys que han perdut sentit i vigència. Al cap i a la fi, altra cosa hauria estat ben difícil en l'enrarit ambient cultural del període de la dècada ominosa.